

AYDIN VİLAYETİ MATBAASI*

Erkan SERÇE

XIX. yüzyıl başlarından itibaren, Osmanlı eyaletlerinde -özellikle Balkanlar'da- ortaya çıkan karışıklıklar taşra yönetiminde yeniden bir düzenlemeye gidilmesini kaçınılmaz hale getirdi. Mustafa Reşit Paşa'nın ilk girişiminin ardından, Âli ve Fuad paşalar taşra yönetiminde reform uygulamasını yeniden ele aldılar. "*Avrupa eyaletlerinde kaynaşan halkı*" yatıştırmak ve reform yapması için Osmanlı Devleti'ne sürekli baskı yapmakta olan "*Avrupa büyük devletlerini tatmin etmek*"¹ amacıyla bir *Vilayet Nizâmnâmesi* hazırlandı. 7 Kasım 1864 tarihli bu Nizâmnâme² ile eyaletler kaldırılıyor, yerine Fransız taşra teşkilatına uygun olarak livalardan oluşan vilayetler kuruluyordu. Vilayetlerin oluşturulması sürecinde, kültür alanında yapılan en önemli atılım ise hiç şüphesiz ki, her vilayet merkezinde bir matbaanın açılmasıdır³. Abdülaziz, 1863 yılında yaptığı Mısır gezisi sırasında, Mısır'ın çeşitli bölgelerinde gazeteler çıkarıldığını öğrenmiş, dönüşünde Osmanlı vilayetlerinde de matbaalar kurularak, gazete yayımlanmasını ve salnameler hazırlanması isteğini dile getirmiştir⁴.

Vilayet matbaaları her ne kadar, "*Anadolu'yu aydınlatacak yeni tedbir*"⁵, İstanbul dışında "*en ücra vilayetlerde de kültür ve yayın alanında bir uyarma, hareket ve gelişme*"⁶ aracı olarak görülse de, günün

* Bu makale, "İzmir'de Kitapçılık (Başlangıcından Harf Devrimi'ne" başlığını taşıyan Yüksek Lisans tezimizin "Aydın Vilayeti Matbaası" alt-başlıklı bölümünün geliştirilmiş biçimidir. Makaleci okuyarak değerli eleştirileri ile beni yönlendiren hocam Prof.Dr. Zeki Arkan'a teşekkür ederim.

¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri 1861-1876*, VII. cilt, 3.bs., Ankara 1983, s.152.

² *Düstur*, tertib-i evvel, I.cilt, İstanbul 1282, ss.517-536.

³ Bülent Varlık, "Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 1, s.99.

⁴ Muammer Yaşar, *Anadolu'da İlk Türk Gazetesi, Envar-ı Şarkiyye*, Ankara 1971, s.29, Abdülaziz'in Mısır gezisinin ayrıntıları için bkz. A.Kemal Aksüt, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahatı*, İstanbul, 1944.

⁵ Muammer Yaşar, a.g.y., s.29.

⁶ İsmail Eren, "Tuna Vilayeti Matbaası ve Neşriyatı (1864-1877)", *Türk Kültürü*, sayı 29, Mart 1965, s.19.

siyasi sorunlarının çözümünde işe yarayabilecek bir takım pratik hedeflere de yönelik olduğu açıktır; en azından, bu matbaalarda basılacak olan gazete ve diğer resmi yayınlar, devletin savunduğu düşünceleri ortaya koyabilir, böylece devletin varlığı ve bütünlüğünü tehdit eden düşünceler, kısmen de olsa etkisiz kılınabilirdi. Nitekim ilk uygulamanın Tuna Vilayeti'nde gerçekleştirilmesi bir rastlantı değildir. XIX.yüzyıl başlarından itibaren bu bölge büyük kaynaşmalara sahne olmakta, Bulgarlar sık sık özerklik elde etmek için ayaklanmaktaydı. Ruscuk, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Tuna Vilayeti valiliğine, çalışkanlığı ile tanınan Midhat Paşa atandı. Midhat Paşa da Ruscuk'a varır varmaz, Tuna Vilayeti Nizâmnamesi'nin dokuzuncu maddesi gereği, modern bir matbaa kurulması işine girişti⁷.

İlk vilayet matbaası olan Tuna Vilayeti matbaası hurufat, makine, taş basma, mücellithane ve depo olarak beş bölümden oluşuyordu. Hurufat kısmında iki adet büyük harf makinesiyle bir adet harf presi bulunmaktaydı⁸. Ancak bu sıralarda vilayetlerde, ne matbaa donanımı ne de matbaa ustası bulunduğundan, bu ihtiyaçlar merkezden karşılanmıştır. Hemen belirtelim ki, merkez de matbaa donanımını Avrupa'dan ithal etmekteydi. Kastamonu matbaasının oluşturulması ile ilgili bir belgede, "Avrupa'dan celb olunan beş kıt'a destgâhdan" sözedilmekte ve bunlardan "birinin takımıyla irsali ve litografyacılık hizmetini ifa eylemek üzere İsmail Ağa'nın dokuzyüz kuruş maaşla" Kastamonu Vilayeti'ne gönderildiği belirtilmektedir⁹. Trablusgarb Vilayeti ile ilgili bir diğer belgede ise, Trablusgarb'a Malta'dan bir taş destgâhı getirildiği bildirilmekte, ancak gazete çıkarılması konusunda bu destgâh yetersiz kaldığından, bir hurufat makinesi alınması için vilayete onikibindörtüzaltı kuruş tahsis edildiği yazılmaktadır. Ayrıca bu makineyi kullanmak için, Ahmet Efendi adında birinin bin kuruş maaşla bu göreve atandığı da verilen bilgiler arasındadır¹⁰. Aşağıda göreceğimiz gibi, Aydın Vilayeti matbaasının oluşturulmasında izlenen yol da aynıdır. Vilayet matbaalarının daha sonraki yıllarda kadro ihtiyacını karşılamak için ise, Sanayi Mekteplerinden yararlanılmıştır. 1871 tarihli Islahhâneler Nizâmnamesine'ne göre

⁷ İsmail Eren, A.g.m., s.21

⁸ İsmail Eren, A.g.m., s.21

⁹ Başbakanlık Arşivi, İrade(Meclis-i Vâlâ), no.26052, 5 Receb 1284, ayrıca bkz. Aziz Demircioğlu, 100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972, 2.bs., Kastamonu, 1983, s.2

¹⁰ Başbakanlık Arşivi, İrade(Meclis-i Vâlâ), no.26209, 28 Ramazan 1284

mürettiblik bu okullarda verilen meslekî dersler arasındaydı¹¹. Ruscuk İslahhânesi talebelerinden on kadar Türk ve Bulgar genci, her gün öğleden sonra matbaada mürettiblik ve mücellitlik sanatlarını öğreniyorlardı. Bunlar arasında başarı gösterenlerden bir iki kişi her yıl Fransa ile Almanya'ya ihtisas yapmak için gönderiliyor, dönüşlerinde bu sahadaki yenilikleri memleketimizde de tatbik etmeye çalışıyorlardı. Nitekim, bu matbaada yetişenlerin bir çoğu, İstanbul dahil olmak üzere, birçok merkezde hatta hariçte Türk ve Bulgar matbaacılık ve gazeteciliğin gelişmesine yardımları dokunmuştur¹². Kastamonu Vilayeti Matbaası zaten ıslahhane binasının bir kısmında açılmıştı ve ıslahhanedeki çocuklardan bazıları buraya çırak olarak verilmişti¹³. 1886'da İzmir'de yayımlanmaya başlayan *Hizmet* gazetesinin sahib-i imtiyazını yüklenen, vilayet matbaasının başmürettibi Şerif Efendi de, Halit Ziya'nın belirttiğine göre, İzmir Sanayi Mektebi'nden yetişmişti¹⁴.

Yeni vilayet sistemini uygulamasının, Midhat Paşa'nın yönetimindeki Tuna Vilayeti'nde büyük bir başarı kazanması, uygulamanın imparatorluğun diğer bölgelerine de yaygınlaştırılmasını sağladı. 1867 yılında Âli Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, bütün imparatorluğu kapsayacak biçimde bir *Vilayetler Nizâmnâmesi* tanzim edildi. Hazırlanan nizâmnâme aşağı yukarı Tuna Vilayeti Nizâmnâmesi'nin aynıydı¹⁵. Bu nizâmnâmeye göre oluşturulan Aydın Vilayeti (1867), İzmir merkez olmak üzere, Saruhan, Aydın ve Menteşe'yi kapsamaktaydı¹⁶. Aydın Vilayeti'nin ilk valisi olarak da Mehmet Sabri Paşa atandı.

Aydın Vilayeti'nin oluşturulmasından kısa bir süre sonra, 1868'de vilayet matbaası kuruldu¹⁷. Maliye Nezareti tarafından, matbaanın

¹¹ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, İstanbul 1977, s.628-629, Bayram Kodaman, "Tan-zimat'tan II.Meşrutiyet'e Kadar Sanayi Mektepleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Ankara 1980, s.288

¹² İsmail Eren, "A.g.m.", s.22-23

¹³ Aziz Demircioğlu *A.g.y.*, s.2

¹⁴ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1969, s.250

¹⁵ 4 E.Ziya Karal, *A.g.y.*, s.156

¹⁶ E. Ziya Karal, *A.g.y.*, s.157

¹⁷ Mekkubi-i Vilayet, "Matbaanın hal-i sabıkı ve lahiki", *Aydın Vilayeti Salnamesidir*, 1304 Mali Senesi, İzmir 1304, s.64 (Bu yazı bundan sonra sadece "Tahrir" olarak anılacaktır). *Türk Ansiklopedisi*'nde yer alan "Basım" maddesinde (Cilt 1, s.335), "Vilayet gazeteleri ve salnamesi basmak üzere" 1851'de İzmir'de matbaa açıldığı iddia edilmektedir. Server R. İskit'de, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihiine Kusa bir Bakış*, İstanbul, 1939, s.97'de "küçük bir araştırmada 1269-1853'de İzmir'de Vilayet Matbaası'nın varlığını "kitapların üzerindeki kayıtlardan tespit" ettiğini belirtmektedir ki bunun doğru olmasına imkân yoktur. Bu yanlışlara, özel bir matbaa olan *Daveronî et Soutgielli* matbaasında basılan Türkçe kitapların neden olduğu düşünülebilir. *Salname-i Nezareti Maarif*, (1316 sene-i hicriye mahsus), İstanbul 1316, s.939'da Aydın Vilayeti matbaasının kuruluş tarihi, bizim belirlediğimiz gibi 1285 (1868-1869) olarak verilmektedir.

oluşturulması için gerekli olan "bir litograf destgâhı ve ondört kıl'a taş", Tevfik Efendi adında bir litografya ustası ile birlikte İstanbul'dan İzmir'e gönderildi¹⁸. Hemen ardından, Vilayet Evrak Müdürü Asım Efendi'nin çabalarıyla bir miktar hurufat celp edilerek, 1869'dan itibaren çok küçük hacimli bir gazete yayımlanmaya başlandı¹⁹.

Fakat, gerek vilayet matbaası ve gerekse *Aydın* gazetesi başlangıçta, Tuna Vilayeti'nde ulaşılan başarıyı yakalayamadı. Bunun çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır: herşeyden önce, İzmir'de kültür hayatı tamamen azınlıkların elinde bulunuyordu. Azınlıkların da kendilerine ait pek çok matbaaları ve gazeteleri bulunduğundan, ne vilayet matbaasına ne de burada basılan gazeteye ihtiyaçları vardı. Zaten, vilayet matbaasının da azınlık dillerinde basım yapabilecek donanımına sahip olduğu şüphelidir. Türk nüfusun ise, başlangıçta matbaa ve gazeteye pek fazla ilgi göstermediği anlaşılıyor. İmparatorluğun diğer pek çok bölgesinde olduğu gibi, kapitülasyonların varlığı İzmir'de Türk Kültürünün ancak medrese düzeyinde kalmasına yol açmıştı. Matbaanın ve gazetenin faaliyete geçtiği tarihlerde, İzmir'de Türkler'e ait bir tek rüştiye mektebi bulunuyordu ve bu da azınlıkların okulları ile karşılaştırıldığında acınacak bir durumdaydı²⁰.

Tüm olumsuzluklar matbaanın gelişimine ve gazetenin tirajına yansdı. Sonuçta, vilayet matbaası, kuruluşundan kısa bir süre sonra Salim Efendi adında birisine devredildi. Ancak bu devredilmenin mülkiyeti kapsamadığı sadece idarî olduğu anlaşılıyor. Fakat bu da matbaanın verimini arttırmamış, 1288 (1871) yılına kadar matbaanın geliri giderini dahi karşılayamamış, üstelik borç altına girilmiştir. Bunun üzerine aynı yıl içinde, "*Aydın namında bir gazete çıkarmak üzere matbaa kâffe-i âlât ve edavat ile*" gazeteci Karidi Efendi'ye verildi²¹.

¹⁸ "Tahrir", s.63, burada adı geçen Tevfik Efendi uzun yıllar Aydın Vilayeti matbaasının litografya kısmını yönetecektir.

¹⁹ Vilayet gazetesi olan *Aydın*'in ilk yayımlanmaya başladığı tarih hakkında, çeşitli kaynaklarda farklı tarihler verilmektedir. Ziya Somar, *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihinde İzmir*, Cilt 1, İzmir, 1944. Önsöz III ve s.2'de Vilayet gazetesinin ilk olarak 1297 (1880)'de Mithat Paşa tarafından yayımlanmaya başladığını belirtmektedir. Oğuz Arı, *İzmir'de Kitle Haberleşmesi*, Ankara, 1972, s.22'de bu tarihin 1881 olduğu iddia etmektedir. Bülent Varlık ise, 1874 tarihini benimsemektedir ("A.g.m.", s.100). Zeki Arkan ise, doğru bir saptamayla, *Aydın* başlığı altında gazetenin 1869'da çıkmaya başladığını kaydetmektedir ("*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Basın*", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, s.104). Başbakanlık Arşivi, BEO, Aydın Vilayeti Evrak Defteri, no.107, s.874'de "Vilayet namına olarak tab ettirilen gazeteden dolayı memnuniyeti havi 16 rebiü'l-âhur86 tarihli tahrirat" kaydı, Aydın gazetesinin çıkış tarihinin kesin olarak 1869 olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁰ Azınlık okulları ile Türkler'in rüştiye mektebi arasında çarpıcı bir karşılaştırma için bkz. H.Z. Uşaklıoğlu, *Kırk Yıl*, ss.82-86

²¹ "Tahrir", s.65

Matbaa iki yıl boyunca, Karidi'nin sorumluluğunda kaldı ve gazete düzenli olarak çıkarıldı. Fakat Karidi Efendi, bilinmeyen nedenlerden dolayı gazetenin neşrini durdurdu, elinde bulundurduğu matbaa ve donanımını geri vermediği gibi bir de tazminat davası açtı. Tazminat davasının ne şekilde sonuçlandığı hakkında bir bilgi bulunmamakla birlikte, matbaanın vilayete iade edilmediği anlaşılıyor. Çünkü bu sıralarda Meclis-i İdare Kâtibi olan Hafızî Bey ıslahhânedan beş-altı bin kuruş almış ve yeni bir matbaa oluşturulmuş, gazete tekrardan çıkarılmaya başlanmıştır. Hafızî Bey de kısa bir süre sonra matbaanın idaresini bırakır ve 1294 (1887) e kadar matbaa Samanizâde Mehmet Ali Efendi'nin idaresinde kalır. İşte bu tarihte matbaa, bu görevde uzun yıllar kalacak olan Yusuf Ziya Efendi'nin idaresine geçti²². Bir dönem izmir mektubculuğunda bulunmuş olan Kâmil Dursun'un belirttiğine göre, vilayet matbaası, "Yusuf Ziya Bey'in himmeti eseri olarak o zamana göre oldukça tanzim ve tensik edilmiştir"²³.

Fakat, matbaadaki bu gelişmenin aşamalı bir şekilde gerçekleştiği anlaşılıyor. Matbaa, bilindiği kadarıyla ilk ürünlerini, Yusuf Ziya'nın yönetimine geçtikten iki yıl sonra vermeye başlamıştır. 1296 (1879)'da vilayet matbaasında iki kitap basıldı. Bunlardan birincisi, Aydın Vilayeti için düzenlenen ilk salnamedir ve litografya ile basılmıştır. Diğeri ise hurufat kısmında basılmış olup, Rahmî Giridi'nin bir tercümesidir²⁴. Bunlardan da anlaşılacağı üzere, matbaada litografi (taşbasma) ve tipografi (hurufat) kısımları bulunmaktaydı. Hemen ertesi yıl yayımlanan *Aydın Vilayeti Salnamesi* bunu doğrulamaktadır. Salnamede verilen bilgilere göre, Yusuf Ziya Efendi yönetimindeki matbanın litografya kısmından Tevfik Efendi sorumluydu ve üç destgâhtar ile birlikte çalışmaktaydı. Vilayet gazetesinin basıldığı tipografya kısmında ise, bir muharrir, iki mürettip, bir hurufât destgâhtarı (makinist) ve bir gazete müvezzi görev yapmaktadı²⁵.

Matbaanın bu şekliyle bile oldukça yetersiz olduğu ortadadır. Ayrıca matbaanın bu kadrosunu da koruyamadığı anlaşılıyor. Salname-lerden edindiğimiz bilgilere göre, litografya kısmında çalışan destgâhtarlar sürekli değişmekte, tipografya kısmında bazı yıllarda makinist bulunmamakta, bu nedenle "makinist vazifesini mürettip efendiler ifa etmektedir"²⁶.

²² "Tahrir", s.65

²³ Kâmil Dursun, "Eski İzmir'den Hatıralar", *Anadolu Gazetesi*, 23 Mayıs 1944

²⁴ Ebu Hamû Musa bin Yusuf, *Vasutatü's-sülûk fi siyaseti'l-mülûk tercümesi*, Tercüme eden: Rahmî Giridi, İzmir, Vilayet Matbaası, 1296, 7+205 S.

²⁵ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1297 Hicri senesi, İzmir, 1297, s.56

²⁶ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1300 Hicri senesi, İzmir 1300, s.64

Halit Ziya, matbaanın içinde bulunduğu bu kötü durumu şu şekilde tasvir etmektedir; "Vilayet matbaası haftada iki defa Ziraat bankasının ilanlarını yaymaktan başka bir şeye yaramayacak darıma dağın bir kâğıt parçası halinde çıkan resmî gazeteye ancak yetiştirebiliyordu"²⁷. Bu nedenle, Halit Ziya ve arkadaşları, çıkarmayı düşündükleri *Nevrûz* adlı mecmuayı, İzmir'de basacak başkaca bir matbaa da bulunmadığından İstanbul'da bastıracaklardır. Bu tarihlerde Osmanlı merkezindeki matbaaların sayısı ise oldukça artmıştı. 1300 (1883) tarihinde bunların İstanbul, Galata ve Beyoğlu'ndaki adetleri 54'ü bulmuştu²⁸. Oysa İzmir'de, -Türkçe baskı yapabilen- bir tek vilayet matbaası bulunuyordu ve o da çalışmaz durumdaydı. Halit Ziya'nın çarpıcı bir şekilde tasvir ettiği bu durumu, 1298-1301 tarihleri arasında, vilayet matbaasında salnamelerin dışında herhangi bir kitabın basılmaması da kanıtlamaktadır.

Bu sıralarda Halil Rifat Paşa'nın Aydın Valiliği'ne atanması şehrin kaderini değiştirdi. İki ayrı dönemde Aydın Valiliği'nde bulunan Halil Rifat Paşa, valiliği döneminde İzmir'in bayındırlık alanında pek çok eksikliğini gidermiştir²⁹. Ayrıca, Halit Ziya'nın anlatımıyla O, "gelişebilecek türlü kabiliyetlerin ve kültürlü kimselerin de koruyucusu oldu"³⁰. Halil Rifat Paşa, Tuna Vilayeti'nin oluşturulduğu dönemde (1864-1868) Tuna Vilayeti mektupçuluğu görevinde bulunmuştu³¹. Dolayısıyla vilayet matbaasının da nazırı durumundaydı. İşte bu sıralarda matbaanın vilayet için önemini kavramış olmalıdır. Bu nedenle Halil Rifat Paşa'nın, Aydın Valiliği'ne atanmasıyla, vilayet matbaasının içinde bulunduğu durumun düzeltilmesi konusunda çalışmalar da başlamıştır. İlk aşamada, Hüdavendigâr Vilayeti matbaasının ıslahı amacıyla düzenlenen kararname örneği celp edilmiş ve bu kararnamenin, Aydın Vilayeti matbaasına ne şekilde uygulanabileceği konusunda bir "*Takrir*" hazırlanması için Vilayet mektupçusu (Hayri Efendi) görevlendirilmiştir.

Vilayet mektupçusu Hayri Efendi, kararname örneğini inceleyerek -daha önce matbaanın ilk dönemlerinde söz ederken sık sık yararlan-

²⁷ H.Z.Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s.120

²⁸ S.R.İskit, *A.g.y.*, s. 120

²⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnan, *Son Sadrazamlar*, 3. cilt, 3.bs., İstanbul, 1982, s.1571

³⁰ H.Z.Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s.77. H.Ziya, anılarını derlediği kitabında, Halil Rifat Paşa'dan sözettiği her bölümde onu saygı ile anmaktadır. bkz.s.249 ve 494.

³¹ İ.M.Kemal İnan, *A.g.y.*, s.1536

dığımız- "Matbaanın hal-i sabıkı ve Lahukı" başlığını taşıyan "Takrir"i ni hazırladı ve bunu Vilayet İdare Meclisi'ne sunmuştur. Matbaanın o sıradaki "acınacak ve ağlanacak" durumunu gözler önüne seren bu "Takrir" üzerinde durmamız yararlı olacaktır³².

"Takrir"ine Hüdavindigâr Vilayeti matbaası ile Aydın Vilayeti matbaasının gelir ve giderlerini karşılaştırmak ile başlayan Hayri Efendi'ye göre, Aydın Vilayeti matbaası giderlerini bile karşılayamamaktadır. Halbuki matbaa, giderlerinin tümünü karşılayabileceği gibi İslahhane'ye de yardım edebilecek potansiyele sahiptir. Ancak çeşitli nedenler, matbaanın bu potansiyelinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu nedenlerin başında, matbaanın yönetimi için herhangi bir yönetmeliğin bulunmaması gelmektedir. Daha sonra matbaanın kuruluşundan "Takrir" in kaleme alındığı döneme kadarki tarihi gelişimini özetleyen Hayri Bey, araştırmaları sırasında, geçen yirmi yıllık sürede hiçbir hesap cetveli düzenlenmediğini, bu nedenle "matbaanın yirmi seneden beri duçar olduğu iğtişaatın" belirlenmesinin imkansızlığını yana yakıla anlatmaktadır. Hayri Efendi'nin matbaanın o sıradaki donanımı hakkında verdiği bilgilere gelince; hurufat kısmında, yeni sistemde bir hurufat makinesi ve renkli baskı yapabilecek bir aleti bulunmasına karşın Türkçe hurufatı yeterli değildir. Fransızca hurufatı ise hiç yoktur. Bu nedenle matbaaya gelen talepler karşılanamamakta, matbaa büyük maddi kayıplara uğramaktadır. Litografya kısmı ise tamamen eski sistemde kalmıştır. Bu bölümde beşi destgâhtar olmak üzere on kişiden fazla kişi çalışmaktadır. Bunlar "yeni sistemde olan bir litografya makinesinin bir buçuk saatte yapabileceği işi bir günde -o da nefes almaksızın- ancak çıkarabilmektedir. Bu nedenle, ilk önce hurufat ve litografya konularındaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Hayri Efendi "Takrir"inin sonunda, matbaanın asıl giderinin gazete bedeli olduğunu belirtmekte ve Aydın gazetesine müşteri sağlanamadığından yakınmaktadır. Gazete yayımlanmasındaki amacın "bir takım nafi-i havadis ve mübahis ile beraber devletçe ittihaz edilen ve mevki-i icraya vaz' olunan evamir ve mizamattan b'il-cümle sekene-i vilayeti haberdar etmek kaziyesi" olduğunu açıklayan Hayri Efendi, bundan da en çok, "hissedar-ı menfaat olar kura halkının kendi hu-

³² "Takrir" in tam metni için bkz. Ek:1

kuklarının muhafazasını tekfil eden evamir ve nizamati" öğrenerek yararlanacaklarından her köye ücretsiz gazete gönderildiğini yazmaktadır. Vilayet dahilindeki köy sayısının da ikibinüçyüzdoksanı aşığından buralara gönderilecek olan gazete sayısı, vilayet memurlarına verilecek olanlarla toplandığında üçbini bulmaktadır. Hayri Efendi'nin belirttiğine göre, matbaanın en büyük giderini oluşturan bu ücretsiz gazete sorunu en kısa zamanda halledilmelidir.

Hayri Efendi'nin bu "Takrir"i, Meclis-i İdare-i Vilayet tarafından incelenmiş ve vilayet matbaası'nın yönetimi için bir talimatname hazırlanmıştır³³. Talimatnamenin girişinde düzenlenme amacı açıklanmaktadır. Buna göre; matbaanın bir senelik gelirinden, matbaa giderleri çıkarıldıktan sonra, padişah emrine göre kalan paranın Sanayi Mekteplerine aktarılması gerekmektedir. Bunun sağlanması ancak vilayet matbaasının istikrara kavuşturulması ile mümkün olabileceğinden, bir kararname düzenlenmesi ihtiyacı duyulmuştur.

Kararname metni, iki kısım ve bir lahikadan oluşmaktadır. Yedi madde kapsayan birinci kısımda, matbaa çalışanları ve bunların görevleri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. buna göre; Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi'nin dokuzuncu maddesi gereği, vilayet matbaasının nezareti Vilayet mektupçusuna aittir (1.mad.). Matbaanın sürekli kadrosu müdür, muharrir, sermürettip ve iki mürettip, serdestgâhî ve sekiz destgâhî, bir yabancı dil mürettibi, bir mücellit ve iki müvezziden meydana gelmektedir (2.mad.). Geri kalan diğer beş maddede de bu kadroların görevleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaktadır. İkinci kısım ise sekiz ila yirminci maddeler arasında yer almaktadır. Bu kısımda matbaa kayıtlarının nasıl düzenleneceği ve muamelatın ne şekilde yapılacağı açıklanmaktadır.

1304 (1888) Aydın Vilayeti salnamesinde verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Vilayet matbaası, bu kararname uyarınca geliştirilmeye başlanmıştır. Yusuf Ziya Efendi'nin müdürlüğündeki matbaa yine iki kısımdan oluşuyordu. Hurufat kısmında muharrirlerin sayısı ikiye yükselmiş, mürettiplerin sayısı da beşe ulaşmıştı. Ayrıca bu bölümde iki müvezzii, bir makinist, bir çarhçı ve üç çirak bulunmaktadır. Litografya kısmı yine Tevfik Efendi'nin sorumluluğunda bulunuyordu ve buradaki merdaneci (destgâhtar) altıya yükselmişti. Ayrıca bir de yeni mücellithane bölümü açılmıştı³⁴.

³³ *Aydın Vilayeti Salnamesidir*, 1304 mali senesi, İzmir 1304, ss.70-79, Talimatnamenin tam metni için bkz. Ek: II

³⁴ *Aydın Vilayeti Salnamesidir*, 1304, s.62

Matbaanın bu yeni biçimiyle ilk ürünlerini 1303 (1887) yılında verdiği anlaşılıyor. Bu yıl içinde Vilayet salnamesinin dışında Mektupçu Hayri Bey'in bir, *Aydın* gazetesi muharriri M.Nuri Bey'in iki eseri basıldı. Vali Halil Rifat Paşa'nın girişimi ile imtiyazı elde edilen *Hizmet* gazetesi de vilayet matbaasında basılmaya başlandı³⁵.

Fakat Aydın Vilayeti matbaası, Halil Rifat Paşa'nın valiliği döneminde başlayan bu atılımını pek fazla uzun sürdüremedi. Daha doğrusunu belirtmek gerekirse, atılım yapacak fırsatı bulamadı. Bu sıralarda İzmir'de Türkler tarafından yeni matbaalar açılmış, ayrıca azınlık ve yabancılar da ellerindeki matbaaları Türkçe hurufat ile zenginleştirmişlerdi³⁶. Bu gelişmeler sonucu vilayet matbaası, istenilen düzeye ve öngörülen gelire ulaşamadı. Valilik matbaayı kiralayarak gelirini arttırmayı bile denedi. 25 Mayıs 1322 (1906) tarihli bir kayda göre, "*vilayet matbaası bedel-i malum ile (yıllık dört yüz lira) icara-ı uhdesine ihale olunan Remzi Bey'in ahvali şaibedar olmadığına ve bu suretle ittihaz edilmesi mucib-i menfaat bulunduğu dair*"³⁷ Aydın Vilayeti'nden merkeze bir teklif gönderilmiş, ancak bu teklif, merkezin Remzi Bey hakkında yaptığı araştırma sonucunda reddedilmiştir³⁸.

Tüm bunlara rağmen vilayet matbaası resmî görevlerini yerine getirmeye devam etti. Zaman zaman kesintiler olmasına karşın vilayet gazetesi yayımını sürdürdü. Sonuncusu 1326 (1908) yılına ait olmak üzere vilayet salnameleri yayımlandı. İzmir okullarında okutulan ders kitapları, genellikle gazete muharrirleri tarafından kaleme alınan birkaç roman, Vilayet Ziraat Müfettişi Agop Zakaryan'ın ziraata yönelik öğretici eserleri ve dinsel içerikli kitaplar basıldı³⁹.

Vilayet matbaasının 1908 sonrasındaki faaliyetlerine gelince; bu konuda pek fazla bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak bu matbaada basıldığını belirleyebildiğimiz kitaplardan anlaşıldığı kadarıyla, kitap basımı her yıl, az da olsa, I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti.

³⁵ H.Z.Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s.177

³⁶ Aydın Vilayeti'nin 1304 yılı salnamesinde bulunan 15 azınlık matbaasından sadece biri Türkçe hurufata sahip iken, bu sayı 1307'de 5'e, 1319'dan 30'a yükselecektir.

³⁷ *Başbakanlık Arşivi, BEO, Aydın Vilayeti Gelen Evrak Defteri*, no.106, s.1

³⁸ *Yıldız Esas Evrakı, Sadrazam Kâmil Paşa Evrakına Ek*, no.86-31, 3054

³⁹ Vilayet matbaasının bastığı kitapların tam listesi için bkz. Erkan Serçe, "İzmir'de Kitapçılık (Başlangıcından Harf Devrimi'ne)", D.E.Ü., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde savunmuş Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990.

Aydın gazetesi ise 8 Kanun-ı evvel 1913 tarihinden itibaren günlük olarak yayımlanmaya başlandı⁴⁰. *Ahenk*'in belirttiğine göre *Aydın* gazetesi, "Meclis-i Umumi müzakeratını aynen derc edeceği gibi her gün ajans telgrafları ve şuun-ı yevmiye dahi bulunduracaktır"⁴¹. Fakat, *Aydın* gazetesinin neşri 1330 (1914)'da durduruldu. Aydın Vilayeti Meclis-i Encümeni'nin 330 senesi toplantısında, vilayette bir gazete neşrinin kanun gereği olmasına rağmen, bu kanunun gazetesi olmayan vilayetleri hedef aldığı belirtilmiş, İzmir'de ise pek çok gazete yayımlandığından resmi gazeteye ihtiyaç duyulmadığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle, *Aydın* gazetesi için ayrılan tahsisat bütçeden çıkarılmış, gazetenin yayımlanmasına son verilmiştir. Ayrıca yine bu zabitlerden öğrendiğimiz kadarıyla, matbaanın da "bir mütezzime bırakarak kâr mukabilinde verilmesi" kararlaştırılmış, fakat "talep zühur etmemiş" ve matbaa da "buhran-ı hazıra rağmen yine kâr ile senesini ikmal ettiğinden" ve gelecek yıllarda da "mühimce istifade temin eder müessesese haline geleceği bi't-tecrübe" anlaşıldığından vilayet dahilinde kalmıştır⁴².

Vilayet matbaasının 1918-1922 tarihleri arasında hiçbir faaliyette bulunmadığı anlaşılıyor. Bu süre içindeki Yunan işgali vilayet matbaasını da etkilemiş olmalıdır. Ancak buna rağmen, "Vilayet basım evinde çalışanların aylıkları 1921 yılı ocak ayı sonuna kadar, bordroları özel saymanlıkça onaylanmak suretiyle Fevkalade Komiserlik veznesinden Türk parası olarak ödenmiş, bu tarihten sonra bordrolar özel saymanlığa uğratılmadan komiserlik veznesinde drahmi olarak verilmiştir"⁴³ denildiğine bakılırsa, matbaa Yunan denetiminde de olsa açık kalmıştır.

Vilayet matbaasında basılan son kitap Abdülkadir'in *Galebe-i Sultan-ı Aşk* adlı eseridir ve 1339 (1923) tarihini taşımaktadır. Bu tarihten sonra matbaa hakkında hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır. İzmir Vilayeti 1339/1923 senesi istatistiklerinde⁴⁴ vilayet matbaasından ve bununla ilgili herhangi bir kadrodan söz edilmemektedir. Büyük olasılıkla vilayet matbaası 1923 yılında resmen kapanmıştır.

⁴⁰ *Ahenk*, 9 Kanun-ı evvel 1913.

⁴¹ *Ahenk*, 17 Temmuz 1913.

⁴² Aydın Vilayeti Meclis-i Umumi'sinin 1330 senesinde fevkalade olarak vuku bulan itinaına ait zabıtları, İzmir, 1330, s.21.

⁴³ Kâmil Sü. Secr. Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti, Ankara 1981, s.25.

⁴⁴ İzmir Vilayeti 1339 senesi istatistikü, İzmir, 1340 (1924).

EK I

MATBAANIN HÂL-İ SABIKI İLE LAHİKİ

Mektubî Efendinin takriri suretidir:

Bundan evvel saye-i efgen-i iclal buyurulmuş oldukları Hüdavendigâr vilayet-i celilesi matbaasının hâl ve istikbâlinin temin-i selâmeti yolunda tanzim olunmuş olan kararnâme hükmünün buraca da bi'l-mütâlaa tamamen veyahut tadilen mevki-i fiile konulması niyet-i hayır gayesiyle nüshası lütfen taraf-ı çakeraneme ita buyurulduğu için nazar-ı tedkik ve mütâlaadan geçirildi.

Mezkur kararname ile ittihâz buyurulmuş olan usûl ve kaide matbaanın âtiyen terakkisini temin eyledikten maada ihtimâlât tahtında olan her türlü zayiât ve su-i istimâlâtı men ve emr-i idareyi teşviş ve teştitten kurtarıp bir suret-i salimeye rabt eylemiş olduğundan vilayet-i müşârünileyhada olduğu gibi buraca da meclis-i idare-i vilayette bil-tedkik tastik olunmak ve şayet tadil olunacak cihetleri var ise ilave veyahut tay edilmek üzere mezkur kararnâmenin suretinde ihrac olunan sureti leffen taktim olundu Suret-i layihanın hatimesinde ve vilayet-i celile-i asfiyâneleri matbaa müdüriyetinden alınıp rabten takdim olunan hesap pusulasında gösterilmiş olduğu vechile Hüdavendigâr Vilayeti matbaasının maaşât-ı mukannene-i şehriyyesi dört bin dört yüz altı kuruşa ve Aydın Vilayeti matbaasının maaşât-ı şehriyyesi sekiz bin altı yüz seksen kuruşa baliğ olup lede'l-muvazene buranın dört bin iki yüz yetmiş dört kuruş fazlası görünmüştür.

Aydın Vilayetinin matbaaca olan gavail ve meşagili Hüdavendigâr Vilayetinden pek çok olup eğerçi kararnâmede munderic değilse de vilayet-i müşârünileyhaya nisbetle buranın varidâtı dahi ziyade olduğu şüphesizdir binaenaleyh buradaki memurin-i müstahdemenin dahi fazla olması zaruriyât-ı umurdan ise de matbaaya fiilen hiç bir hizmeti olmayarak elyevm maaş almakta olan bazı ketebenin almakta oldukları maaşât vezaif-i mahsusa ile muvazzaf olanların maaşât-ı şehriyyesinden tenzil olunur ise buranın maaşâtı dahi Hüdavendigâr matbaasının maaşâtı raddesine takrib edeceği bil-hesap anlaşılmiştir.

Vilayetin matbaası değil maaşâtı asliyeyi hatta maaşât-ı zaideyi bile verdikten sonra ıslahhâneye matlûb derecede muavenete müsaade olduğu halde bu günkü günde eshab-ı maaşâtın istifa-yi matlûb edememelerinden dolayı çekilen müzayâkânın menşei matbaanın suret-i idaresi için hiç bir kaide ittihâz olunmamış olmasıdır.

Şurasını kemâl-i teessürle arz ederim ki vilayet matbaası seksen sene hesabiyesinde küşat olunmuş olduğu halde mürur eden şu yirmi sene zarfında matbaaca hiçbir defter ve hesap verilmemiş ve matbaanın bunca senelik varidât ve masarifâtı ve fazla-i hasılâtı neden ibaret olduğu meçhul kalmıştır. Suret-i mahsusada bizzat icra eyledim tahkikâta göre vilayet matbaası sene-i merkümede açılıp Maliye Nezâret-i celilesinden bir litograf destgâhı ve on dört kıta taş ile Tefvik Efendi namında dahi birisi İzmir'e gönderilmiş ve Evrâk Müdürü esbak Asım Efendi marifetiyle bir miktar huruf celp ile hacmi gayet küçük bir gazete neşrine başlanmış ve sonra bu da devam etmeyip Salim Efendi namında birisine devr olunarak seksen sekiz tarihine kadar da o suretle idare edilmiş ise de varidatı masarifâtına kifayet etmediği ve hayli borçlar altında kaldığı için bir mukavelenâme ile Salim Efendi'ye terk olunmuş ve bu da devam etmediğinden Aydın namıyla bir gazete çıkarmak üzere matbaa kaffe-i âlât ve edevât ile Karidi namında bir gazeteciye verilmiş ve Karidi dahi iki sene yani doksan senesine kadar gazeteyi çıkarabilip sonra nasılsa tatil ederek yedinde bulunan hurufat ve âlât ve edevâtı kamilen çevirttikten sonra fazla olarak bir de tazminat davasına kıyam eylemiş ve ahiren meclis-i idare katib-i esbaki olup elyevm Dirama Mutasarrıfı bulunan saadetlü Hafızı Bey Efendi'nin deruhte eylemesi üzerine ıslahhânedan beş altı bin kuruş miktarı verilen para ile gazete hurufâtı vesair edevat ve levazımâtı celp ile gazete çıkarılmış ve mutasarrıf-ı mumaileyh dahi az bir müddet zarfında terk edip Samanizâde Mehmet Ali Efendi namında birinin yed-i idaresine geçmiş ve doksan dört senesinde şimdiki Matbaa Müdürü rifatlü Yusuf Ziya Efendi'nin idaresinde tevdi olunmuştur.

Matbaanın Salim Efendi ile Karidi'ye ne mukavele ile verildiğine ve tazminat edasının ne karar kesb ettiğine dair matbaada elyevm ne bir hesap ne bir varakpare vardır matbaanın yirmi seneden beri duçar olduğu ıktışaşâtın tedkik ve ıslahı bir emr-i düşvar ise de müdür-i lahik Yusuf Ziya Efendi'nin zaman-ı idaresi olan altı senelik hesabâtın itası kendisine taahhüt ettirildiği cihetle hitamında meclis-i idare-i vilayete takdim olunacağı bedidardır.

Bunca gavail-i takat-fersa ve meşagil-i mühimme-illâ-tuhfe içinde matbaa-ı Vilayet cihetine de matuf olan inzar-ı merahim-nisar daver-i azimleri cidden ve hakikaten mucib-i tahmidât ve teşekkürât olup karnâme-i marûl-beyan meclis-i idare-i vilayetçe bil-istihsan mevki-i fiile konulur ise Aydın Vilayeti matbaasının mebd-i küşatı işbu bin üçyüz üç sene-i hesabiyest olup saye-i hazretî padişahide öyle bir tesis-i nefisin müessisi oldukları için nam-ı sâmi-i terakkiperverileri hayr ile yad ve ıslahhânedeki evlâd-ı ibad dahi dil-şâd edilecektir. Varid-i hatar-ı kasr-ı kem-teranem olan bazı tedabir ve mütalaâtı dahi piş-negâh dekaik-i iktinah daver-i âzâmlerine arz etmek isterim.

Matbaa-ı Vilayetin hurufât kısmında şimdiki halde yeni sistemde olarak hurufât basmasına mahsus bir makine ve elvan-ı matbuât için küçük bir makine mevcut ise de Türkçe hurûfu derece-i kaffiyede olmadığı gibi Fransızca hurûfu da hiç yoktur.

Halbuki matbaaya düşen işler şu nevâkis mûlabesesiyle zaruri kabul olunamadığından sair matbaalara gitmekte ve bu yüzden senevi sekiz on bin kuruş varidât gaip edilmektedir.

Litograf ciheti ise büsbütün bir tarz-ı atikte olarak burada mevcut beş destgâh-ı atikte on neferden ziyade âdem istihdam edilmek ve mamafih bunların yeni sistemde olan bir litograf makinesinin bir buçuk saatte yapabileceği işi bir günde -o da nefes almaksızın-ancak çıkarabilmektedir.

Hususa bu eski destgâhlar için istihdamı mecburi olan amele ve üstâdlara verilmekte bulunan maaşâtın miktarı yeni sistemde getirilecek bir makine üstad ve amelesinin iki buçuk misline karib olmakla beraber ber-minval-i maruz pek az iş çıkarılabilmekte olmasıyla sair matbaalara rekabet edilememekte ve bu cihetle maaş ve masraftan ve varidâttan senevi tahminden otuzbin kuruş raddesinde zayıf vukua gelmektedir.

İmdi gerek hurufât ve gerek litografya cihetleri nevâkısının matbaaca icra buyurulacak ıslahât-ı esasiye suretinde ikmalî recibeden olup bu da merbut pusulada gösterildiği üzere bir defaya mahsus olarak her iki cihet için dörtyüz yirmi liraya karib bir masraf ihtiyariyle yeni sistemde litograf makinesiyle Türkçe ve Fransızca huruf ve edvât-ı saire getirilmesine mütevakkıfır.

Bu nevâkıs ikmal olunduğu ve Maarif Nezaret-i celilesinin evvelce vilayet-i celilerine vürud eden tahrirât-ı âliyesinde verilen mezuniyetten bil-istifade maarif aidatından tavizen ve sermaye olarak onbeşbin kuruş kadar bir para alınıp vilayet dahilindeki mekâtib-i umumiyeye mahsus kütüb ve resail matbaada tab ettirildiği halde berminval-i maruz maaş ve masraf tasarruftan ve zayi edilen varidât ile salifü'l-arz kütüb ve resail esmanından ve hususiyle düsturun birinci cildinde münderic talimât vechile hayvan hırsızlığını mani tezakirin tabiyle ondan senevi elli altmışbin kuruş raddesinde fazla-i varidât tedarik edilmiş olur.

Mutalaât-ı maruza meyanında köylere de Vilayet gazetesi gönderildiği ve hurufât ve litografya cihazları ıslah olunduğu halde ıslahât-ı muharreden bulunduğu arz edilen fazla-i varidattan başka olmak üzere matbaanın bütçesi melfuf diğer pusulada gösterildiği vechle olmak lazım gelir.

Şurası da atf-ı nazar-ı dikkate şayestedir ki matbaa bütçesi her sene nihayet-i şubat on beşinde tanzim ve meclis-i idare-i vilayete takdim ile varidâtın tezayüd ve tenakusuna göre tedkik ve taşdik buyurulmalı ve her senenin maaşat ve masarısı musaddat bütçenin haricine çıkmamalıdır.

Masarifin vaktiyle tesviyesi ve bütçeye mündericâtının muhafazası varidâtın bakaya bırakılmasının vakt ü zamanında tahsiline mütevakıf olarak bunun için dahi mülhakâta muhasebeci ve tahrirât müdürleriyle mal müdür ve katiplerinin müştereken mesuliyetleri muktezi görülür.

Matbaa-ı Vilayetin sinin-i sabıkadan bade'l-tesviye yekünü bin kuruştan fazla kağıt vesaire bedeli olarak borcu var ise de matbaanın sinin-i sabıkadan olan bakayasını deyn-i mezkuru ifaya tekabül eder raddede görüldüğü için orası mevzu-ı bahis edilmemiştir.

Matbaanın asıl varidâtı gazete bedelâtı olup şimdiye kadar bunların ekser müşterileri memurin-i devlet ve mütehavyizan-ı vilayetten ibaret olduğu için matlub-ı vechle müşteri tedarik edilememiştir. Halbuki vilayâta birer gazetenin neşrinden asıl maksat bir takım nafi havadis ve mübahis ile beraber devletce ittihâz edilen ve mevki-i icraya vaz olunan evamir ve nizamâtın bil-cümle sekene-i vilayeti haberdar

etmek kaziyyesi olduğu halde en ziyade hissedâr-ı menfaat olan kura halkının kendi hukuklarının muhafazasını tekeffül eden evamir ve nizamât ve icraât-ı devletten bütün bütün bi-haber kalmaları katiyen tecviz olunamayacak mevad-ı dakikadandır işte bu mütalaaya mebni vilayetin kura-yı mevcudesini mübeyyin suret-i mahsusada cem ve tab ettirilen varakadan bir kıtası takdim kılınmış ve yekününden müsteban olacağı vechle mecmuı kura ikibin üçyüz doksan sekiz adede baliğ olmuştur bunların içinde gazete verilemeyecek bazı karye bulunması muhtemel ise de ekser kura iki üç gazeteye muhtaç olup her bir karye için bir gazete itibar ediliyor ve şimdi memurin-i vilayete verilmekte olan sekizyüz altmış nüsha gazetenin adedi bil-taklil altıyüz nüsha hesap olunur ise senede üç bin nüsha sarf edilmiş olacaktır gazetelerin kuraya hususu en düşünülecek mesele olmağla bu babta verilecek kararın kararnâme layihasına derci lazım gelir.

Maruzât-ı çakeraneme ve matbaanın acınacak ve ağlanacak halinden bir an evvel kurtarılması lüzumuna nazaran ifa-yı mukteza-yı menut-ı ferman-ı cenab-ı vilayetpenâhileridir ol babta emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

fi 12 Recep sene 302 ve fi 25 Mart 303

EK II

İşbu tahrir üzerine bi'l-havale meclis-i idare-i vilayetce müttefikan tüzanzim kılınan talimâttır.

Vilayet matbaaları resmî matbaalar olup bunların varidât-ı seneviyesinden memurin ve hademenin maaşıyla masarîf-ı mukannene ve masarîf-ı zaruriye ve fevkâlâdesi bade'l-tenzil bakiyesi sanayi mekteblerinin masarîf-ı zaruriyesine karşılık olmak üzere mekâtib-i mezbure idaresine itası evamir-i samiye iktizâsından bulunduğuna mebni usul-i idaresi istikrar ve istimrar etmek üzere buraca zir madde bebadde derc ve tezbir olunan usulün icrasına karar verilmiştir.

(Matbaanın memurin-i daimesiyle vezaifi)

Birinci madde: Teşkil-i Vilayet nizâmnâmesinin dokuzuncu maddesi hükmünce matbaa-ı vilayet idaresi ve nezâreti mektubî-i vilayetin uhdesindedir.

İkinci madde: Matbaanın memurin-i daimesi müdür ve muharrir ve ser-mürettip ile ser-destgâhîden ve ser-mürettif ile ser-destgâhî mahiyetinde bulunan iki mürettip ve sekiz nefer destgâhî ve bir nefer hurufât-ı ecnebiye mürettibi ve bir mücellit ve bir müvezziden ibarettir fakat litograf destgâh-ı cedidinin vürudunda bu sekiz nefer destgâhîden ikisi tenkih olunacaktır.

Üçüncü madde: Matbaa müdürünün vazifesi onuncu ve onbirinci ve onikinci maddelerde tarif olunan cedâvil-i şehriyeyi tanzim ve imla ve musâddık-ı senedât-ı makbuzâtı kat ve ita eylemek ve matbaaya muhavvel kaffe-i evrâkın üzerine muamele yürütmekten ve varidâtı kabz ve hüsn-i muhafaza ile onbeşinci maddeye tevfikân sarf eylemekten ibaret olan kitabet ve sandık emanetini görmekte beraber matbaanın bi'l-cümle kuyudât ve defâtirini ve bil-umum demirbaş eşya ve edevâtını muhafaza edecek ve matbaât-ı saire ile beher hafta tab ve neşr olunan ceride-i vilayeti kusursuzca tab ve ihrac ve ale'l-umum müşterilerine vakt ü zamanyla irsal ettirerek matbaa memurlarından göreceği bataet ve dikkatsizlikle her türlü fenalığı bilâ-ketm derhal ba-tahrir matbaanın nazırına ihbar eyleyecek ve gazetenin müsvetelerini mektubî-i vilayetin (görölmüştür) işareti olmadıkça kabul etmeyecektir.

Dördüncü madde; Matbaanın muharriri gazete ve beher senede tab ve temsil edilecek vilayet salnamesine derc olunacak mevadd ve hususâtı ve matbaaya ait kaffe-i ilanât ve matbuâtı kaleme alıp mektubî-i vilayete verecektir ve gazete ile salnameyi yanlışsızca tab ettirecektir ve senenin nihayet-i ikinci ayının gayesinde salnâme-yi icraca mecbur olup vakt-i muayyeninde çıkarılmaz ise bâdîsi mesul olacaktır.

Beşinci madde; Matbaanın ser-mürettibi matbaaca hurufla tab olunacak kaffe-i evrâkla gazete ve salnâme-yi maiyetinde bulunan refikleriyle beraber bilâ-tehir tertip edecektir fakat gazete ve salnâmenin müsveteleri ile sair evrakın üzerinde matbaa nezâretinin işareti olmayanları kabul etmeyip red edecektir ve odasında mevcut olup müretteplerin istimal edecekleri huruf ve çiçeklerle levhaları vesair bula mümâsil demirbaş eşyayı telef ve ziyâdan muhafaza eyleyecektir.

Altıncı madde; Ser-destgâhî gerek huruf-ı makine ve destgâhında ve gerek taş destgâhlarında tab olunacak cüzî ve küllî evrâkın evvel emirde işaretini soracaktır ve matbaa nâzırının işaretiyle kabul edecek ve destgâh odasında teferruât-ı sairesiyle beraber mevcut makine ve destgâhları ziyadan ve kırılmaktan muhafaza eyleyecek ve matbuâtı suret-i muntazama mükemmelede ihrac edecektir.

Yedinci madde; Ser-mürettibin ve destgâhinin refiklerinden ve lüzumuna mebni muvakkâten kullanılan âmeleden herbiri basılan veyahut basılacak olan evrâkın işaret-i mahsusasını sormağa salâhiyeti vardır lede's-sual kendisine irae olunmayan evrâkı matbaanın nâzırına ve hatta makam-ı vilayet-i celileye bile ihbara mecburdur.

(Matbaanın kuyût ve muamelâtı)

Sekizinci madde; Matbaanın bi'l-cümle demirbaş eşyasından cins ve miktarını mübeyyen ve beher varakasının bir yüzü meclis-i idare-i vilayete ve bir yüzü matbaanın nezâretine mahsus mühürlerle memhur ve zeyli musaddık olarak defteri bulunacak ve bu defter üç nüsha olup bir nüshası meclis-i idare-i vilayet baş kitâbetinde ve bir nüshası mektubî-i vilayet nezdinde ve diğêr nüshası da matbaa-ı vilayet müdüründe bulunarak bu defter seleften halefe devir olunacaktır.

Dokuzuncu madde; Matbaada mevcut hurufun nevi ve miktarı ile her nevi çiçekler ve çizgiler ve her türlü levhâların birer adedi mezkur demirbaş eşya defterine tab ve temsil ile şekli gösterildiği gibi bundan sonra da lüzumuna mebni mübayaa olunacak o misillü baş eşyanın matbaaya dühulu ile beraber demirbaş eşya defterine geçirilecektir ve de her senenin şubatı nihayetinde onaltıncı maddede beyan olunan tedkik-i hesap komisyonuna evvel sene içinde mübayaa olunmuş ve matbaa müdürünün nezdindeki demirbaş eşya defterine geçirilmiş olan eşyanın suret-i mübayaâtı telkik ve cümlesi meclis-i idare baş kitâbetine ve matbaanın nâzırını nezdinde mahfuz olan demirbaş defterinin nüshalarına geçirilerek komisyon heyeti tarafından tastik edilecektir.

Onuncu madde; Gerek devâir-i resmiyeden ve gerek haricden matbaaya getirilip tabı talep olunan evrakın ücret-i tabiyesinin pazarlığı müdür marifetiyle icra olunup kararlaştırıldıktan sonra tab olunacak evrakın ücret-i tabiyesi yüz kuruştan dún olduğu ve harice ait bulunduğu halde nukûten istifa olunup bunun kime ait olduğunu ve beherini ücret-i tabiyesiyle alınan akçenin nevini ve mecmu ücret-i tabiyesi miktarını mübeyyen olan koçanı müdür-i nâzıra malumât-ı itasiyla işaret ettirildikten sonra sahibine verecek ve tab olunacak evrak huruf ile basılacak ise müsveddesi ile beraber ser-mürettibe ve taşla tab olunacak ise eczalı kağıt üzerine yazılan tebyiziyle beraber destgâhiye verecektir ücret-i tabiyenin mecmu yüz kuruşu bulunuyor ise o halde müdür pazarlık hususunda nâzırın reyine müracaâta mecbur olacaktır her ne olur ise olsun devâire ait evrâk-ı resmiyenin ücreti mal sandığından verileceğinden evrakın tabı geri kalmamak için makbuz senedi derhal kat olunur ve cetvel-i şehriye ithal olunarak cetvelin nihayetinde bakaya suretine geçirilir.

Onbirinci madde; Ücret-i tabiye mukabil verilecek makbuz senedinin koçanı yüz varakadan ibaret olacak ve cilt ve evrak müteselsil numaralar ile kat ve ita olunacaktır bunda evrakın nevi ve adedi ve kağıt daireye veya kimseye ait olup alınan ücret-i tabiye akçesinin nevi ve miktarı ve ücret-i tabiye varaka bahasıyla verilmiş ise sarf olunan evrakın adedi ile esmanı münderic olacak ve nezâretle müdüriyete mahsus mühürlerle ve müdürün mühür-i zâtıyla temhir kılınacaktır.

Onikinci madde; Matbaanın kaffe-i varidât ve masarısını müfredât suretiyle ve üsûl-ı müteakabile vechle zeyl-i kararnâmede gösterilen numuneye tevfikân şehri cetveli beher ayda tanzim olunacak ve bunun varidât kısmında makbuz senetlerinin cilt ve evrâk tarihleri ve havî oldukları tafsilât derc olunacaktır ve beher ay nihayetinde yekünü bağlanıp ve merkez ve mülhakâtta istifâ olunmamış olan matlûbât ale'l müfredât gösterilip bunlarla vuku bulan masarının yekünü üsûl-ı varidâtın miktar-ı mecmuından bi'l-tenzil kalacak miktarın nukuden mevcut sandık olup şehri-atiye devr olunduğu sureti tasrih kılınacaktır işbu cetvel-i şehriye üç ayda bir kere meclis-i idare-i vilayete bi'l-ita tasdik ettirilecektir.

Onüçüncü madde; Beher ayda mübayaâ olunacak posta ve gazete pullarını, mübayaât ve sarfiyatını mübeyyen olmak üzere beher ayın mübayaât ve sarfiyatı başka başka gösterilip senenin nihayetinde akt olunacak hesap komisyonu tarafından tetkik ve meclis-i idare-i vilayet canibinden tastik olunduktan sonra tebdil olunmak üzere matbaanın müdürü tarafından zeylde gösterilen numune vechle bir defter ve olsu-rette kağıdın mübayaât ve sarfiyatına dahi bir kayıt tutulacaktır.

Ondördüncü madde; Matbaanın iki nevi masrafı olup biri masraf-ı daimi gazete diğeri masraf-ı zarure-i fevkâlâdedir masraf-ı daimi gazete ve kitaplık kağıt ve posta ve gazete pulu ve zamg ve eczalı mürekkep ve tutkal ve revgân-ı zeyt gibi şeylerdir bunlardan cüzüyâtta olanların nâzırın reyine müracaât etmek şartıyla müdürün marifetiyle mübayaâ olunacak ve fakat huruf vesair levâzımın mübayaası gibi fevkâlâde bir masrafın ikâ-ı matluka zeyli nâzır tarafından musaddık matbaa müdürünün makam-ı vilayet-i celileye takdim edeceği tahrir üzerine meclisce verilecek karara muhtaktır ve külliyetli mübayaât bi'l-münakasa icra olunacaktır.

Onbeşinci madde; Matbaanın kaffe-i maaş ve masarifat senetlerinin zeyli sarfı lazım gelir tastikiyle müdüriyetten nezârete verilecek ve nâzır tarafından verile işareti vaz olunmadıkça hiçbir sandıkça kabul ve sarf olunmayacaktır.

Onaltıncı madde; Beher sene-i rumiyenin şubatı niyetinde meclis-i idare-i vilayet azasından ve muhasebe-i vilayet ketebesinden birer zât matbaanın müdür ve muharririyle mektub-i-i vilayetin taht-ı riyasetinde bi'l-ictimaa matbaanın bi'l-umum varidât ve sarfiyatını

müfredât vechile tetkik ve cedaville makbuz senedâtını yekdiğerleriyle mukabele ve tatbik ettikten sonra bir hûlâsa defteri tanzim ve makam-ı vilayet-i celileye takdim edecek ve işbu defter meclisce bi't-tetkik matbaanın tebeyyün edecek fazla-ı varidâtının ıslahhâneye itâsına karar verilecektir.

Onyedinci madde: İşbu kararnâmeye mugayir olarak matbaa memurlarının vuku bulacak hareketleri azil ve tazmin ve mecazât derecesine kadar mesuliyetlerini müstelzim olacağından mucibince hareket olunmak lazımdır.

Onsekizinci madde: Vilayet gazetesi şimdiki hacmi bir miktar büyütülerek haftada bir kere çıkarılacak ve posta ücretinden maada senevisi mecidiye yirmi kuruş hesabıyla elli kuruş olacaktır.

Ondokuzuncu madde: Vilayet gazetesi neşr ve ilan buyurulacak kaffe-i evâmir ve nizamâtı neşr edeceği ve ahvâl-i vilayetten bahs eyleyeceği ve bunların cümlelerin bilmesi hazım geleceği cihetle üçyüz kuruşa kadar maaş alan memurin abone olacak ve her köyde birer gazete satılacak.

Yirmibirinci madde: Mülhakâta gazetelerin abonelerine ve karye kuraya tevzi ve isali ve bedelâtının tahsil ve irsali vazifesi muhasebeci ve tahrirât ve mal müdürleriyle tahrirât kâtiplerine müştereken ait olacak ve bedelâtın ber-vech-i peşin tahsili lazım geldiğinden memurin-i mumailiyhüm bu babta müttehiden gayret ederek asla bakaya bırakmayacaktır.

Yirmibirinci madde: Gazetenin abone müddeti her sene mart ibtidasından itbar edilecek ve şu halde her sene şubatı onbeşinde yirminci maddede muharrer memurin tarafından ileri senesi abone bedelâtı ve posta ücretleri ber-vech-i peşin tahsil ile esami defteriyle birlikte mutasarrıflık ve kaim-i makamlık ve müdürlük vasıtalarıyla bila-tehir makam-ı vilayete gönderilecek ve makam-ı vilayetten matbaanın nezâretine havale buyurularak ve nezâret tarafından da müdüre tevdi edilerek senedâtı der-akab koçanlarından kat ve imlâ ve yine vilayet vasıtasıyla mahallerine isrâ kılınacaktır ve yirminci maddede muharrer memurin abone bedelâtının dolayı doğrudan doğruya matbaa ile muharrerlere edeceklendir.

lâhika

Matbaa memurlarının maaşât-ı dairesi min haysü'l-mecmu şehri kuruluş olup bundan ziyade maaş tahsiyle müceddeden memur istihdamı meclisin tastikine vâbestedir. dairesi dahilinde maaşâtca tadil ve tesviye etmek ve lüzumuna mebni maaş tahsisâtı dairesinde müceddeden memur kullanmak vilayetin buyurultusuyla olacaktır.

Meclis-i idare-i vilayetten yazılan altıyüz altmış altı numara ve fi 23 Mayıs sene 303 tarihli kararname suretidir.

Matbaa-ı vilayetin tanzim ve ıslah-ı idaresi zımında kaleme alınan işbu talimât ve zirde matbaa memurları ve nâzır ve muharrir için gösterilen maaşât vesair masarifât meclisce de tasvib edilmekle işbu talimât dairesinde hemen icra-yı icabına ve harf be-harf meriyet-i ahkâmı hususunda dikkat olunması zımında bunun mektubî-i vilayete havalesine karar verildi.

Yirmi seneden beri hesabına kimsenin vakıf olmamış olduğu matbaa-ı vilayet üsûl-i müttehazânın mebdei olan bin üçyüz üç senesi şehri haziranından beri varidât ve masarifât cetveli tanzim olunarak beher mah nihayetinde meclis-i idare-i vilayetce bi't-tetkik cetvelin ziri tastik olunmakta ve matbaaya ait kaffe-i muamelât-ı mahsusası dairesinde tamamıyla cereyan eylemekte bulunmuş ve matbaa memurlarından icab edenlerin dahi emr-i kefaleti icra olunmuştur.

Yukarıda beyan olunan cetvel numuneleri salnâmenin sahifelerini işgal etmemek için derc olunmamıştır.